

Ewa Lewandowska

Oświadczenie o odrzuceniu spadku

Studia Prawnoustrojowe nr 24, 83-95

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ewa Lewandowska

Katedra Prawa Cywilnego

Wydział Prawa i Administracji UWM

Oświadczenie o odrzuceniu spadku

1. Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

Kodeks cywilny¹ stanowi, że nabycie spadku następuje z mocy prawa – niezależnie od wiedzy spadkobiercy o fakcie i tytule jego powołania – z chwilą jego otwarcia, czyli wraz ze śmiercią spadkodawcy (art. 924 i 925 k.c.)². W momencie otwarcia spadku określa się składniki majątku spadkowego i krąg spadkobierców³. Wskazane rozwiązanie nie świadczy jednak o definitywnym nabyciu spadku, lecz tworzy pewną tymczasową fikcję i ma charakter prowizoryczny⁴. Ostateczne nabycie spadku nie jest bowiem obowiązkiem osoby uprawnionej do dziedziczenia czy to z testamentu, czy z ustawy, lecz zależy wyłącznie od jej wolnej woli⁵. Według przepisów art. 1012 k.c. i 1015 k.c. spadkobiercy przysługuje prawo podmiotowe kształtujące, polegające na możliwości podjęcia decyzji, w terminie 6 miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania, o przyjęciu – wprost bądź z dobrodziejstwem inwentarza – lub odrzuceniu spadku. Z każdym ze wskazanych trzech wariantów ustawa łączy odmienne skutki prawne. Przed złożeniem oświadczenia bądź do chwili upływu terminu do jego złożenia pozycja spadkobiercy jest w pewnym sensie ograniczona. Przede wszystkim ponosi on odpowiedzialność za długi spadkowe jedynie ze spadku (art. 1030 zd. 1 k.c.) oraz nie może zbyć spadku ani udziału w nim (art. 1051 k.c.).

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. nr 16, poz. 93, z późn. zm.) – dalej k.c.

² E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 36.

³ J. Kremis, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 1486.

⁴ J. Ignaczewski, *Prawo spadkowe. Art. 922–1088 KC. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 242; M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny, t. II: Komentarz do artykułów 450–1088*, red. K. Pietrzykowski, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 1021.

⁵ J. St. Piątkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Lexis Nexis, Warszawa 2002, s. 147; J. Kremis, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1591.

Sześciomiesięczny termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku nie jest stały i nie należy odnosić go bezpośrednio do chwili otwarcia spadku⁶. W tej kwestii znaczenie ma wiedza spadkobiercy o śmierci spadkodawcy oraz – w przypadku sukcesji testamentowej – informacja o istnieniu i treści testamentu, zaś przy dziedziczeniu ustawowym – świadomość stosunku rodzinnego łączącego spadkobiercę ze spadkodawcą, kwalifikująca go jako spadkobiercę ustawowego⁷. Zdaniem Jacka Ignaczewskiego bieg sześciomiesięcznego terminu nie rozpocznie się, jeżeli spadkobierca, wiedząc o istnieniu osób silniej od niego powołanych, jednocześnie nie wie, iż oni nie chcą bądź nie mogą dziedziczyć⁸.

Po upływie określonego przepisem art. 1012 k.c. terminu uprawnienie do złożenia stosownego oświadczenia wygasa, w następstwie zaś traktuje się, że spadkobierca co do zasady przyjął spadek wprost, zaś w pewnych sytuacjach z dobrodziejstwem inwentarza, tj. w przypadku osoby nie mającej pełnej zdolności do czynności prawnych albo osoby, co do której istnieje podstawa do jej całkowitego ubezwłasnowolnienia, a także osoby prawnej, jak również gdy przynajmniej jeden ze współspadkobierców przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza lub jest osobą, której brak oświadczenia jest jednoznaczny z takim przyjęciem spadku (gmina, Skarb Państwa)⁹.

Uprawniony do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku po śmierci spadkodawcy jest podmiot prawa cywilnego powołany do dziedziczenia. Może to zatem być osoba fizyczna, przy czym musi ona posiadać pełną zdolność do czynności prawnych. W przypadku osób nie mających pełnej zdolności do czynności prawnych oświadczenie może złożyć przedstawiciel ustawowy, dodatkowo w razie prostego przyjęcia spadku bądź jego odrzucenia wymagana jest zgoda sądu opiekuńczego¹⁰. W stosunku do osób prawnych lub jednostek organizacyjnych nie posiadających osobowości prawnej zastosowanie w kwestii złożenia omawianego oświadczenia znajdują obowiązujące dany podmiot zasady reprezentacji¹¹. Ustawodawca ograniczył kategorię podmiotów uprawnionych do odrzucenia spadku, stanowiąc, iż nie mogą tego uczynić gmina oraz Skarb Państwa, co łączy się z zasadą nieistnienia spadków bezdziedzicznych. Zasadniczo spadku nie może nadto odrzucić fundacja utworzona w testamencie, w przypadku której zachowanie to byłoby sprzeczne z celem jej powołania¹².

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku stanowi jednostronną czynność prawną, składaną w przepisanej przez prawo formie – przed nota-

⁶ J. Ignaczewski, op. cit., s. 244.

⁷ Ibidem, s. 244; J. St. Piątkowski, op. cit., s. 151.

⁸ J. Ignaczewski, op. cit., s. 245.

⁹ J. St. Piątkowski, op. cit., s. 153.

¹⁰ J. Kremis, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1591.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, s. 1593.

riuszem lub w sądzie rejonowym, w którego okręgu znajduje się miejsce zamieszkania lub pobytu składającego oświadczenie, bądź w sądzie spadku w toku postępowania o stwierdzenie praw do spadku (art. 640 § 1 i § 2 k.p.c.)¹³. Oświadczenie to musi być bezwarunkowe, nie może być ograniczone terminem. Jest nieodwoławne (od chwili jego złożenia, jeżeli było ważne wywołuje skutki prawne), niepodzielne (spadkobierca nie może spadku częściowo przyjąć, a częściowo odrzucić, za wyjątkiem sytuacji przewidzianych przepisami art. 1014 § 1 i § 2 k.c. oraz art. 1022 k.c. powinien przyjąć albo odrzucić spadek w całości)¹⁴. Treść oświadczenia jest ściśle określona przepisem art. 641 k.p.c.

2. Odrzucenie spadku

2.1. Skutki odrzucenia spadku

Przewidziane prawem, aczkolwiek ograniczone w czasie, uprawnienie do odrzucenia spadku stwarza możliwość unicestwienia ze skutkiem *ex tunc* jego nabycia z mocy prawa. Jak stanowi przepis art. 1020 k.c., skutkiem złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku jest wyłączenie spadkobiercy od dziedziczenia tak, jakby nie dożył on otwarcia spadku. Należy przez to rozumieć, że składającemu oświadczenie nie przysługują ani wynikające ze spadku prawa, ani nie jest on obciążony długami¹⁵. Przyjmuje się zatem, że spadkobierca, który spadek odrzucił, nigdy go nie nabył, tj. bezpośrednio od chwili otwarcia spadku przypadł on pozostałym spadkobiercom, którzy go ostatecznie odziedziczyli¹⁶.

Skutki oświadczenia o odrzuceniu spadku sięgają jednak dalej, przy czym nie sposób wymienić i opisać szczegółowo wszystkich potencjalnych sytuacji, które kształtują się odmiennie w zależności od tego, czy czynności takiej dokonał spadkobierca testamentowy czy ustawowy, czy był on jedynym, czy też jednym z nich. W literaturze przedmiotu wskazuje się następujące konsekwencje odrzucenia spadku:

1) zmiana tytułu powołania do spadku (np. odrzucenie spadku przez jedyne spadkobiercę testamentowego doprowadzi do dziedziczenia przez spadkobierców ustawowych);

2) zmiana wielkości udziałów poszczególnych spadkobierców (na skutek przyrostu);

3) zmiana kręgu osób dochodzących do dziedziczenia (np. jeżeli spadkodawca przewidział podstawienie zwykłe albo w przypadku dziedziczenia

¹³ J. St. Piątkowski, op. cit., s. 153.

¹⁴ Ibidem; M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1197, B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10: *Prawo spadkowe*, C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 402.

¹⁵ J. Ignaczewski, op. cit., s. 254.

¹⁶ J. St. Piątkowski, op. cit., s. 150; J. Kosik, [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. 4: *Prawo spadkowe*, Ossolineum, Wrocław 1986, s. 288.

ustawowego odrzucenie spadku przez syna spadkodawcy skutkuje dojściem do dziedziczenia jego dzieci, które w chwili otwarcia spadku żyły bądź przynajmniej były w tej chwili poczęte, a urodziły się żywe¹⁷);

4) wpływ na pozycję wierzycieli spadkobiercy, których wierzytelność istniała w chwili odrzucenia spadku, bowiem może się to łączyć z ich pokrzywdzeniem (przepis art. 1024 k.c.);

5) w sytuacji, gdy spadkobierca zarządzał spadkiem, a następnie go odrzucił, ma to znaczenie dla stosunków między nim a spadkobiercami, którzy zamiast niego doszli do spadku (art. 1021 k.c., odpowiednie stosowanie przepisów o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia)¹⁸.

2.2. Motywy odrzucenia spadku

Z punktu widzenia prawa nie ma znaczenia, z jakiego powodu spadkobierca decyduje się na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku¹⁹. Ustawodawca nie bierze pod uwagę motywów, jakie skłoniły daną osobę do podjęcia decyzji, pozostawiając to swobodnej woli składającego oświadczenie. Jednakże z punktu widzenia spadkobiercy nie jest to obojętne, a wręcz przeciwnie – podjęcie decyzji o odrzuceniu spadku jest często uwarunkowane wieloma istotnymi czynnikami.

Najczęstszym powodem odrzucenia spadku są względy ekonomiczne, tj. gdy ocena zawartości spadku wskazuje, że długi spadkowe przewyższają aktywa spadku. Trudno sobie wyobrazić, a jeżeli już – to na pewno będzie to rzadka sytuacja, by potencjalny spadkobierca mając wiedzę o nieopłacalności przyjęcia spadku był na tyle honorowy, by spadek przyjąć i spłacać z własnego majątku długi, których nie zaciągał. W tej sytuacji może jednak złożyć oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza, aczkolwiek wiąże się to z dość uciążliwą koniecznością sporządzenia spisu inwentarza.

Na marginesie warto nadmienić, że często spadkobiercy nie są świadomi skutków niezłożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku. W społeczeństwie nie brakuje osób, które nie posiadają ogólnej wiedzy o prawie spadkowym, w następstwie czego zakładają, że długi ich spadkodawcy „znikają”. Co ciekawe, nie zastanawiają się, jak w takiej sytuacji radzą sobie instytucje, które udzieliły zmarłemu spadkodawcy kredytu czy pożyczki. Dlatego pożądanym byłoby propagowanie wśród społeczeństwa informacji o skutkach przyjęcia spadku, w szczególności, gdy spadek jest obciążony długami.

Niekiedy motywem są względy natury podatkowej, chociaż wydaje się, że obecnie dzięki dość korzystnie uregulowanej materii w zakresie podatku od spadków nie będą one odgrywały większej roli²⁰.

¹⁷ J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, PWN, Warszawa 1985, s. 139.

¹⁸ J. Ignaczewski, op. cit., s. 255, E. Skowrońska-Bocian, op. cit., s. 123.

¹⁹ B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, s. 401.

²⁰ Por. ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. z 2009 r., nr 93, poz. 768 z późn. zm.).

Decyzję o odrzuceniu spadku mogą warunkować nadto szeroko rozumiane względy moralne, osobiste. W szczególności znaczenie mogą mieć okoliczności powstałe jeszcze za życia spadkodawcy, np. uraz do jego osoby albo trapiące spadkobiercę skrupuły powstałe w efekcie własnych „niegodnych”, a przeszłych zachowań względem spadkodawcy lub innych spadkobierców. Przyjęcie spadku w opisanych sytuacjach mogłoby wręcz uwłaczać godności spadkobiercy. Niekiedy spadkobierca odrzuca spadek w poczuciu „sprawiedliwości” względem pozostałych spadkobierców, korygując w ten sposób dyspozycje testamentowe spadkodawcy. Dzieje się tak, gdy spadkobiercy są zgodni, że spadkodawca rozrządzeniem testamentowym skrzywdził jednego lub kilku z nich²¹. W końcu wolą potencjalnego spadkobiercy może być, poprzez odrzucenie spadku, dokonanie przysporzenia na rzecz innych spadkobierców (z reguły własnych zstępnych, którzy w efekcie odrzucenia spadku dojdą do dziedziczenia)²².

Jako jeden z motywów odrzucenia spadku należy także przyjąć chęć ochrony majątku spadkowego przed jego „zatraceniem”, tzn. przejściem w całości lub w części przez dotychczasowych wierzycieli potencjalnego spadkobiercy. Chodzi o odrzucenie spadku w kontekście pokrzywdzenia wierzycieli, a mianowicie sytuację, gdy potencjalny spadkobierca, będąc już niewypłacalnym, nie korzysta z otrzymanego majątku spadkowego, bowiem ten w pierwszej kolejności posłużyłby spłacie jego dotychczasowych zobowiązań. Dlatego lepszą decyzją spadkobiercy byłoby w takich okolicznościach odrzucenie spadku, który wówczas przypadłby jego bliskim, np. zstępny, a tym samym pozostał w formie aktywów w rodzinie. Należy jednak dostrzec, że odrzucając spadek spadkobierca nie ma pewności osiągnięcia zamierzonego efektu. Dziedziczenie może się ukształtować różnie, np. zstępny odrzuci spadek bądź zostanie uznany za niegodnego²³.

Przedstawiony motyw odrzucenia spadku dostrzegł także ustawodawca, wprowadzając przepis art. 1024 k.c., na podstawie którego sanuje decyzję spadkobiercy odrzucającego spadek, traktując ją jako podjętą w zamiarze pokrzywdzenia wierzycieli. Jak wskazuje Bogudar Kordasiewicz, „ostrze unormowania zawarte w art. 1024 k.c. skierowane jest przeciwko porozumieniom o charakterze wewnątrzrodzinnym, właściwie alokującym spadek”²⁴. Zatem motyw „ratowania” spadku jest tożsamy ze świadomym zamiarem pokrzywdzenia wierzycieli. Na podstawie tego stwierdzenia można wysnuć wniosek, że przepis art. 1024 k.c. koliduje z przewodnią tendencją ustawodawcy przyjętą w prawie spadkowym, a polegającą na dążeniu do pozostawienia spadku w rodzinie (o czym świadczy rozszerzenie kręgu spadkobier-

²¹ B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, s. 412.

²² *Ibidem*, s. 402.

²³ *Ibidem*, s. 414.

²⁴ *Ibidem*, s. 422.

ców ustawowych jedną z ostatnich nowelizacji²⁵). Przepis art. 1024 k.c. uznaje się za ustanowiony w interesie wierzycieli spadkobiercy, ponieważ na jego podstawie następuje ograniczenie niebezpieczeństwa wiążącego się z odrzuceniem spadku przez dłużnika-spadkobiercę²⁶.

3. Zaskarżenie odrzucenia spadku

3.1. Przesłanki zaskarżenia odrzucenia spadku

W powyższych rozważaniach pojawiło się zagadnienie uregulowane przepisem art. 1024 k.c., w literaturze przedmiotu uznawane za osobny, dość złożony problem – określane mianem zaskarżenia oświadczenia o odrzuceniu spadku. Jest to postać ogólnej instytucji prawa cywilnego, a mianowicie skargi pauliańskiej, do której wskazany przepis odsyła w kwestiach nieuregulowanych²⁷. W literaturze przedmiotu podnosi się, że brak postanowień przepisu art. 1024 k.c. powodowałyby wątpliwości, czy odrzucenie spadku w takiej sytuacji może stanowić przedmiot skargi pauliańskiej²⁸, a niekiedy wręcz stwierdza się, iż żądanie uznania bezskuteczności czynności spadkobiercy (oświadczenia o odrzuceniu spadku) na zasadach ogólnych nie jest możliwe²⁹. Charakterystyczne i zastanawiające jest, że w poruszanej materii zaskarżenia odrzucenia spadku nie jest dostępne żadne publikowane orzecznictwo sądowe³⁰. Nie znaczy to, że poruszane zagadnienie ma wyłącznie wymiar teoretyczny.

Nadmieniona regulacja przewiduje ochronę wierzycieli osobistych spadkobiercy w konkretnych okolicznościach, a mianowicie w sytuacji, gdy majątek osobisty spadkobiercy jest niewielki lub obciążony znacznymi długami, zaś majątek spadkowy ma znaczną wartość i mógłby stanowić przedmiot przeprowadzenia skutecznej egzekucji w stosunku do wierzycieli, a spadkobierca odrzucając spadek czyni niemożliwym zaspokojenie swych wierzycieli³¹. Słusznie zwrócono w doktrynie uwagę, iż kodeks cywilny nie przewiduje ochrony ani wierzycieli spadkodawcy w razie zbiegu długów spadkowych z długami osobistymi spadkobiercy, ani ochrony wierzycieli osobistych spadkobiercy, czyli sytuacji, gdy spadek jest przeciążony długami³². Niewątpliwie są to okoliczności, gdy sytuacja wskazanych wierzycieli ulega pogorszeniu.

²⁵ Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. (Dz.U. nr 79, poz. 662).

²⁶ J. Ignaczewski, op. cit., s. 258; J. Gwiazdomorski, op. cit., s. 139.

²⁷ J. Kremis, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1603.

²⁸ M. Pyziak-Szafnicka, *Zaskarżenie odrzucenia spadku*, „Nowe Prawo” 1989, z. II–III, s. 35.

²⁹ E. Niezbecka, *Komentarz do art. 1024 Kodeksu cywilnego*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. A. Kidyba, t. 4: *Spadki*, Lex Prestige [wersja elektroniczna].

³⁰ B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, s. 422.

³¹ J. Ignaczewski, op. cit., s. 258.

³² M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1211; B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, s. 426.

W razie złożenia przez spadkobiercę oświadczenia o odrzuceniu spadku wierzycielom owego spadkobiercy przysługuje legitymacja czynna do wystąpienia z żądaniem bezskuteczności tego oświadczenia³³. Jest to dopuszczalne, gdy wierzytelność istniała w chwili odrzucenia spadku oraz jeżeli odrzucenie nastąpiło z pokrzywdzeniem wierzycieli spadkobiercy.

Zauważyć należy, że na przepis art. 1024 k.c. nie mogą powołać się przyszli wierzyciele odrzucającego spadek. Nie ma z kolei znaczenia, czy wierzytelność istniejąca w chwili odrzucenia spadku była wymagalna lub zaskarżalna w tej dacie³⁴.

Poprzez określenie „z pokrzywdzeniem” rozumie się sytuację, gdy majątek spadkobiercy nie był wystarczający na pokrycie wszystkich długów, co z kolei byłoby możliwe, gdyby spadek nie został odrzucony. Można zatem przyjąć koncepcję wywodzącą się jeszcze z prawa rzymskiego, iż odrzucenie spadku nie tyle stanowi przyczynę zubożenia dłużnika, co jest czynnikiem powodującym zaniechanie jego wzbogacenia. Takie właśnie ujęcie zastosował polski ustawodawca w przepisie art. 532 k.c. stanowiącym, że wierzyciel może dochodzić zaspokojenia z przedmiotów, które wskutek czynności krzywdzącej do majątku dłużnika nie weszły (czynności „przeszkadzające” wzbogaceniu)³⁵. Należy zatem uznać, że decydującym kryterium zastosowania przepisu art. 1024 k.c. będzie określony skład majątku spadkowego (stan spadku), bowiem ma on wpływ na sytuację prawną dłużnika odrzucającego spadek³⁶. Powołanie się na omawiany przepis będzie zasadne, gdy aktywa spadku będą przewyższały pasywa, nawet gdyby te aktywa nie były wystarczające na pokrycie wszystkich długów spadkobiercy³⁷. Wówczas odrzucenie spowoduje (zwłaszcza gdy majątek osobisty spadkobiercy był przeciążony długami przed nabyciem spadku) zubożenie spadkobiercy. Sytuacja wierzycieli uległaby poprawie, gdyż mogliby liczyć na uzyskanie zaspokojenia swych wierzytelności w całości bądź części ze spadku, zaś na skutek decyzji o odrzuceniu spadku takiej możliwości nie nabywają³⁸. Z kolei na niewypłacalność dłużnika nie będzie miał wpływu stan, gdy pasywa spadku będą większe od wchodzących w jego skład aktywów³⁹. Z powyższego płynie wniosek, że roszczenie z przepisu art. 1024 k.c. nie przysługuje, gdy stan majątkowy dłużnika (osobisty) jest wystarczający dla zaspokojenia wierzyciela. Należy dodać, że z omawianym roszczeniem nie może nadto wystąpić wierzyci-

³³ J. Kremis, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1591.

³⁴ M. Pyziak-Szafnicka, *Zaskarżenie...*, s. 39.

³⁵ *Ibidem*, s. 36.

³⁶ *Ibidem*, s. 43.

³⁷ *Ibidem*, s. 44; A. Kawalko, H. Witczak, *Prawo spadkowe*, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 110.

³⁸ J. Gwiazdomorski, *op. cit.*, s. 139.

³⁹ M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1212; M. Pyziak-Szafnicka, *Zaskarżenie...*, s. 43; A. Kawalko, H. Witczak, *op. cit.*, s. 110.

ciel, gdy rzeczywisty spadkobierca wskaże mu mienie dłużnika wystarczające do zaspokojenia jego roszczeń bądź sam go zaspokoi (art. 530 k.c.)⁴⁰.

Dla zaskarżenia oświadczenia o odrzuceniu spadku nie jest konieczne spełnienie innych przesłanek przewidzianych przepisem art. 527 k.c., do którego *de facto* odsyła przepis art. 1024 k.c. Przepisy o ochronie wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika, ze względu na specyfikę regulacji art. 1024 k.c. stanowiącego *lex specialis*, nie konstytuują samodzielnej podstawy zaskarżenia odrzucenia spadku⁴¹. Dlatego spadkobierca nie musi być świadomy pokrzywdzenia wierzycieli, tj. faktu, że jego decyzja odnośnie spadku wpływa na sferę prawną wierzycieli⁴². Aczkolwiek w doktrynie podnosi się, iż owa świadomość ma doniosłość, lecz z uwagi na domniemania z przepisu art. 529 k.c. wierzyciele nie muszą tego faktu dowodzić⁴³. Powyższego stwierdzenia nie należy jednak utożsamiać z koniecznością udowodnienia faktu działania dłużnika-spadkobiercy z pokrzywdzeniem wierzycieli. Ciężar dowodu tych okoliczności spoczywa na wierzycielu⁴⁴. Ponadto nie jest przesłanką zaskarżenia odrzucenia spadku wiedza spadkobierców powołanych do spadku w dalszej kolejności (tych, którzy uzyskali korzyść majątkową na skutek odrzucenia spadku – wtórnie powołani, wtóropowołani) o działaniu odrzucającego spadek ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli⁴⁵. Wniosek taki wynika z przepisu art. 528 k.c.⁴⁶

Przepisem art. 1024 § 2 k.c. ustawodawca wprowadził, odmiennie niż przy ogólnej regulacji ochrony wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika, konstrukcję podwójnego terminu⁴⁷. Polega to na tym, że wierzyciele mogą wystąpić z roszczeniem o stwierdzenie bezskuteczności oświadczenia o odrzuceniu spadku w terminie 6 miesięcy od powzięcia wiadomości o tym fakcie, ale nie później niż w ciągu 3 lat od chwili dokonania czynności.

⁴⁰ E. Niezbecka, op. cit.

⁴¹ Mogą one znaleźć zastosowanie przy uwzględnieniu odrębności instytucji odrzucenia spadku oraz braku odmiennej regulacji danej kwestii przepisem art. 1024 k.c., zatem z pewnymi modyfikacjami. Zob. M. Pyziak-Szafnicka, *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika*, „Studia Prawnicze” 1994, nr 1–4, s. 5; M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1211. Należy zauważyć, że w relacji między przepisami art. 1024 k.c. a art. 527 k.c. i nast. występują znaczne różnice. Przede wszystkim na mocy pierwszego ze wskazanych przepisów ustawodawca wprowadził ograniczenie podmiotowe, polegające na przyznaniu uprawnienia do żądania za bezskuteczne oświadczenia o odrzuceniu spadku tylko wierzycielom, których wierzytelność istniała w chwili odrzucenia spadku. Ponadto w sposób odmienny określił termin zgłoszenia żądania oraz początek jego biegu, a także złągodził przesłanki dochodzenia żądania w przypadku odrzucenia spadku. Szerzej J. Ignaczewski, op. cit., s. 258.

⁴² J. Ignaczewski, op. cit., s. 258.

⁴³ M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1212; E. Niezbecka, op. cit.; por. M. Pyziak-Szafnicka, *Zaskarżenie...*, s. 47.

⁴⁴ J. Kremis, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1603.

⁴⁵ J. Ignaczewski, op. cit., s. 259; J. Gwiazdomorski, op. cit., s. 140.

⁴⁶ M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1212; J. Kosik, [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. 4, s. 290.

⁴⁷ B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, s. 421.

3.2. Skutki zaskarżenia odrzucenia spadku

W razie stwierdzenia wyrokiem sądu, że odrzucenie spadku nastąpiło z pokrzywdzeniem wierzycieli, oświadczenie o odrzuceniu staje się względem zaskarżającego wierzyciela bezskuteczne. Oznacza to, iż zaskarżający wierzyciel będzie mógł poszukiwać zaspokojenia swej wierzytelności z przedmiotów należących do spadku, które wskutek odrzucenia nie weszły do majątku spadkobiercy (dłużnika), lecz znalazły się w majątku osoby trzeciej – wtorpokożanego spadkobiercy lub osoby, której ten ostatni zbył spadek lub udział spadkowy (w razie zaistnienia przesłanek art. 531 § 2 k.c.)⁴⁸. Legitymacja bierna przypada zatem na faktycznego spadkobiercę⁴⁹.

Wyrok sądu stwierdzający pokrzywdzenie wierzycieli i stanowiący o bezskuteczności oświadczenia o odrzuceniu względem zaskarżającego wierzyciela prowadzi do przyznania zaskarżającemu wierzycielowi pierwszeństwa zaspokojenia przed wierzycielami spadkobierców, którym spadek ostatecznie przypadł⁵⁰. Z kolei w razie zbiegu egzekucji z wierzycielami spadku zastosowanie znajdują ogólne zasady zaspokojenia wierzycieli pozostających w zbiegu (zaskarżającemu wierzycielowi nie będzie przysługiwało pierwszeństwo względem wierzycieli spadkodawcy)⁵¹.

Istotne jest, że uwzględnienie powództwa wierzyciela i uznanie względem niego odrzucenia spadku za bezskuteczne wywołuje skutek jedynie w relacji powód–pozwany (bezskuteczność względna)⁵². Nie niweczy to skutków przepisu art. 1020 k.c.

4. Motyw odrzucenia spadku a przepis art. 1024 k.c.

W niniejszym opracowaniu zwrócono uwagę na motyw złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Z analizy przepisów wynika, że nie ma konieczności podawania powodu podjętej decyzji. Przy czym nic nie stoi na przeszkodzie, by zgodnie z autonomią woli spadkobiercy ujawnił motyw złożonego oświadczenia. Ponieważ jednak element ten nie stanowi przesłanki skuteczności oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, nie będzie wpływał na jego doniosłość.

Zauważono jednak, że ustawodawca, przy regulacji przepisu art. 1024 k.c., rzekomo pozostając w konwencji nieuwzględniania motywu odrzucenia spadku, przyznaje wierzycielom spadkobiercy roszczenie o stwierdzenie bezsku-

⁴⁸ J. Gwiazdomorski, op. cit., s. 140; M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1213.

⁴⁹ J. Kremis, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1604.

⁵⁰ J. St. Piątkowski, op. cit., s. 151; M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1213.

⁵¹ E. Niezbecka, op. cit.; szerzej: B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, s. 427–428.

⁵² M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1213.

teczności oświadczenia o odrzuceniu spadku w razie jego dokonania z pokrzywdzeniem wierzycieli. Wyżej podano, że zachowanie odrzucającego spadku może być w tych okolicznościach ukierunkowane na ochronę majątku spadkowego przed jego utratą na rzecz wierzycieli, nie zaś bezpośrednio na ich pokrzywdzenie, co zakłada ustawodawca.

Przez ochronę majątku spadkowego należy rozumieć zamiar jego zachowania „w rodzinie”, np. dla dalszych pokoleń. Majątek spadkowy po bliskiej osobie to często wartościowe rzeczy materialne – rodzinne pamiątki mające także wymiar sentymentalny. Z uwagi na to, że zazwyczaj wtóropowołany jest w bliskich relacjach z odrzucającym spadek spadkobiercą, majątek spadkowy zostanie „w rodzinie”. Ten aspekt, składający się na powód odrzucenia spadku, mógłby przesądzać o wprowadzeniu jako przesłanki zaskarżenia odrzucenia spadku wykazania porozumienia między odrzucającym spadkobiercą a wtóropowołanym. Utrudniłoby to, a nawet uniemożliwiło stosowanie przepisu art. 1024 k.c., dlatego ustawodawca wyraźnie wyeliminował występującą przy ogólnej regulacji skargi pauliańskiej przesłankę wiedzy osoby trzeciej odnośnie pokrzywdzenia wierzycieli. Wydaje się, że w tym względzie kierował się domniemaniem z przepisu art. 527 § 3 k.c. (osoby będące w bliskich stosunkach).

W tym miejscu warto odnieść się do podnoszonego przez Jana Kosika postulatu dopuszczenia w miejsce odrzucenia spadku złożenia oświadczenia o odstąpieniu swojego udziału spadkowego na korzyść oznaczonego spadkobiercy⁵³. Takie rozwiązanie skomplikowałoby i niweczyłoby szeroko rozumianą instytucję dziedziczenia. Stanowiłoby bowiem odstępstwo bądź to od poszanowania woli spadkodawcy, bądź wynikających z więzów krwi zasad dziedziczenia. Dlatego w tym względzie nie można nic zarzucić obowiązującej obecnie konstrukcji kodeksowej, która nie przewiduje możliwości odrzucenia spadku na korzyść konkretnej osoby (oświadczenie o odrzuceniu spadku jest bezwzględnie)⁵⁴. Jakkolwiek wspomniany zamiar może być realizowany okrężną drogą, a mianowicie poprzez przyjęcie spadku (chyba że nastąpiło ono z mocy prawa, tj. po upływie terminu do złożenia oświadczenia o jego przyjęciu), a następnie jego zbycie (lub udziału w spadku) wybranej osobie – odpłatnie bądź nieodpłatnie (art. 1052 k.c.)⁵⁵.

Wracając do kwestii regulacji przepisu art. 1024 k.c., którą w ostrożny sposób poddano krytyce, należy stanąć na stanowisku, że z punktu widzenia ogólnych przepisów prawa rozwiązanie to znajduje uzasadnienie. Wytłumaczeniem konstrukcji zaskarżenia odrzucenia spadku jest założenie, że w chwili składania oświadczenia spadkobierca podejmuje decyzję co do ma-

⁵³ J. Kosik, [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. 4, s. 288.

⁵⁴ M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1196.

⁵⁵ J. Kosik, [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. 4, s. 288; szerzej: B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, s. 414.

jątku, który w chwili śmierci spadkodawcy przeszedł na niego⁵⁶. Zatem będąc wcześniej niewypłacalnym, dłużnik z chwilą otwarcia spadku nabył aktywa pozwalające zaspokoić wierzycieli. Jego decyzja skutkuje zaś powrotem do stanu niewypłacalności, czyli pokrzywdzeniem wierzycieli. Ma to ścisły związek z ustanowioną przepisami art. 924, 925 oraz 1020 k.c. fikcją nabycia spadku z mocy prawa, a następnie prawnymi konsekwencjami jego odrzucenia. Reasumując, ukonstytuowaniem przepisu art. 1024 k.c. nie jest przyznanie wierzycielom uprawnienia do żądania stwierdzenia bezskuteczności odrzucenia spadku ze względu na motyw, jakim kierował się spadkobierca, lecz w następstwie przyjęcia konstrukcji nabycia spadku w chwili jego otwarcia, uprawnienie to przysługuje wierzycielom z uwagi na skutki odrzucenia spadku sprowadzające się do pokrzywdzenia wierzycieli.

Wierzyciele w chwili powstania ich wierzytelności raczej nie zakładają, że dłużnik otrzyma w spadku majątek, z którego będą mogli dochodzić zaspokojenia. Nie ulega natomiast wątpliwości, że skoro przysługuje im wierzytelność (przesłanka zastosowania przepisu art. 1024 k.c.), to mają prawo dochodzić jej zaspokojenia. Omawiana regulacja daje im taką sposobność, ale by z niej skorzystać, wierzyciel musi mieć wiedzę o przysługujących mu uprawnieniach, o fakcie odrzucenia spadku, a co najważniejsze – musi wykazać, że owe odrzucenie dokonane zostało z pokrzywdzeniem wierzycieli. Ponadto ustawodawca ograniczył dochodzenie ochrony pauliańskiej w sytuacji odrzucenia spadku, tj. wprowadził konstrukcję podwójnego terminu do wystąpienia z roszczeniem.

Warto dodać, że przyznane wierzycielom dłużnika-spadkobiercy uprawnienie żądania bezskuteczności oświadczenia o odrzuceniu spadku powoduje stan niepewności dla wtórpowołanych. Nie wiadomo bowiem, czy wierzyciel skorzysta z uprawnienia, a tym samym pomniejszy realną wartość spadku⁵⁷. Natomiast stwierdzenie bezskuteczności odrzucenia spadku rodzi, w szczególności dla wtórpowołanego, negatywne konsekwencje. Na tym tle J. Kosik podnosi postulat ograniczenia odpowiedzialności wtórpowołanego spadkobiercy względem wierzycieli tego, kto spadek odrzucił, poprzez wprowadzenie fikcji przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza⁵⁸. Małgorzata Pyziak-Szafnicka kontrargumentując wskazuje, że i tak zgodnie z przepisem art. 532 k.c. wierzyciel może się zaspokoić tylko z tego, co weszło do majątku osoby trzeciej w wyniku czynności krzywdzącej⁵⁹. Czyli odpowiedzialność wtórpowołanego jest ograniczona do przedmiotów stanowiących majątek spadkowy, a proponowane przez J. Kosika rozwiązanie nie zmieniłoby sytuacji wtórpowołanego. Sytuacja nie jest jednak tak klarowna. Jak wskazuje

⁵⁶ B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, s. 425.

⁵⁷ J. Ignaczewski, op. cit., s. 259.

⁵⁸ J. Kosik, [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. 4, s. 291.

⁵⁹ M. Pyziak-Szafnicka, *Zaskarżenie...*, s. 46.

B. Kordasiewicz, komplikacje rodzą się, gdy weźmiemy pod uwagę odpowiedzialność za długi spadkowe⁶⁰. Wówczas nawet przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza nie ogranicza dostępu wierzycieli spadkowych do całego majątku spadkobiercy. Tym samym przepis art. 1024 k.c. nie chroni wótopwołanego przed niebezpieczeństwem odziedziczenia spadku o ujemnej ekonomicznie wartości, a postulat J. Kosika nabiera cech trafności.

5. Zakończenie

Podjęte zagadnienie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku zasadniczo nie wywołuje wątpliwości ani w doktrynie, ani w judykaturze. Aczkolwiek aktualność omawianej materii stanowi asumpt do kilku przedstawionych powyżej refleksji.

Należy pozytywnie ocenić kodeksową regulację zagadnień związanych z oświadczeniem o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Ustawodawca jasno przedstawił omawianą instytucję, m.in. jej formę, treść, terminy, skutki. Nawet przewidział takie okoliczności, jak złożenie oświadczenia pod wpływem błędu lub groźby (art. 1019 k.c.). Można jedynie podnosić, że wartościową inicjatywą byłoby zorganizowanie kampanii propagującej wśród społeczeństwa informacje o skutkach przyjęcia spadku, w szczególności gdy spadek jest obciążony długami.

Nieśmiało podnoszona koncepcja o ustanowieniu przez ustawodawcę „pokrzywdzenia wierzycieli” jako motywu odrzucenia spadku, zaś nieuszanowaniu woli spadkobiercy polegającej na ochronie majątku spadkowego, nie znajduje uzasadnienia. Ustawodawca po prostu przyznał pierwszeństwo instytucji ochrony wierzycieli w razie niewypłacalności dłużnika, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa obrotu prawnego.

Summary

Declaration of succession rejection

Key words: succession, rejecting succession, protection of creditor in the case of debtor insolvency, actio paulini.

Provided by art. 924 and 925 of Polish Civil Code (PCC), acquisition of succession by virtue of law has been limited by the successor's subjective right to declare either acceptance or rejection of the succession. From a legal point of view the reason for the decision does not matter, but it is not unimportant for the person who declares it.

⁶⁰ B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, s. 428 i nast.

The motives for rejecting succession might be economic or moral. A specific reason for rejection is to protect inheritance against “loss” from being taken over – fully or partly – by previous successor creditors. In this paper, art. 1024 PCC (rejection to the detriment of creditors) was particularly considered. It should be concluded that the institution of protection for the creditor in the case of debtor insolvency has priority over the successor’s will to reject succession.